

Förslag till projekt för ”den lilla skolan”

Inom ramen för detta dokument kommer ett antal olika projekt presenteras. Dessa projekt är förslag på inre och yttre arbete som den lilla skolan skulle kunna iscensätta. Viktigt att notera är att detta arbete vilar på varje enskild liten skola och dess personal. Det är inga externa aktörer som genomför detta, utan ytterst hamnar arbetsinsatsen hos skolans personal.

De olika projekten syftar till olika målsättningar, och dessa målsättningar är att:

- Säkra likvärdigheten.
- Säkra kvaliteten.
- Ge skolan fler ben att stå på, göra den *direkt* viktig för lokalsamhället.

Att säkra likvärdigheten innebär att den lilla skolan kan erbjuda samma undervisningsmöjligheter som den större skolan.

Att säkra kvaliteten innebär bl.a. personalen erbjuds täta kompetensutvecklingsträffar med andra lärare i samma situation och att eleverna får möjlighet att studera utifrån de lokala förutsättningar som finns i hennes hemort.

Den lilla skolan behöver även fler ben att stå på för att göra den mer ”överlevnadsduglig”. Idag är skolan *indirekt* mycket viktig för ortens invånare i.o.m att deras barn går på skolan. Denna punkt handlar om att göra skolan *direkt* viktig för invånarna.

Nedan kommer olika förslag att presenteras, och det handlar främst inte om att genomföra samtliga dessa projekt, utan mer om att visa på hur ni skulle kunna arbeta med att säkra den lilla skolan. Om ni väljer att arbeta med en eller flera av dessa projekt, så innebär det ingen garanti för skolans överlevnad, men det är ett starkt budskap och en god grund att stå på inför framtiden, dels för skolans del men framförallt för er som arbetar inom skolan, era elever och ”era” föräldrar.

Förslagen som presenteras nedan är direkt kopplade till resultat och slutsatser från relevant forskning.

1. Den samhällsaktiva skolan.

Utifrån ”Skolan som bycentrum” (1995-1998) och ”Kostnadsfaktorer i den fådelte skolan” (2000-2003).

1995-1998 genomfördes ett utvecklingsarbete i tre glesbygdskommuner i Norge. Utvecklingsarbetet var ett resultat av en politisk diskussion om nedläggningar av de mindre skolorna. Målsättningen med projektet var att utveckla en skola som kan bidra till att göra det enskilda när- och landsbygdssamhället generellt mer livskraftigt. Idéen bakom projektet var att skolan som den mest decentraliserade offentliga institutionen skulle kunna tillhandahålla tjänster över ett bredare spektrum, och på så sätt stärka sin position i lokalsamhället och därmed bli mindre utsatt för nedlägningshot.

Nedan presenteras olika idéer om hur man skulle kunna göra skolan till en mer samhällsaktiv skola:

- I de tre projektkommunerna var vägarna ofta långa och besvärliga mellan ”byn” och kommuncentrum. En central idé i projektet var att man ville få in kommunala förvaltningsgrenar som kan använda skolan som samlingspunkt för människor i lokalsamhället. Istället för att invånarna på orten måste ta sig in i tätorten för att exempelvis besöka socialförvaltningen, så kunde socialförvaltningen använda skolans lokaler för att vid vissa återkommande tillfällen komma ut till den aktuella orten för kontakt med lokalbefolkningen.
- Det fanns även förslag om att skolans materiella och immateriella (elever och lärare) resurser kan erbjuda tjänster i lokalmiljön. Exempel på såna tjänster:
  - a. Informationsmaterial om kommunala förvaltningsgrenar läggs ut på skolan.
  - b. Skolans datorer, fax och kopieringsmaskin ställs till förfogande för grupper och privatpersoner i trakten.
  - c. Uppdrag till skolan (lärare och/eller elever) från grupper/organisationer, tex. Anordna en utställning, hitta ämnesstoff, utföra småarbeten.
  - d. Uppdrag från det lokala näringslivet (informationsmaterial, marknadsföring).
  - e. IKT-undervisning för bygdens befolkning.
- Bredda uppgifterna för de små skolorna inom undervisning och omsorg. Samarbeta med lokala företag och gymnasieskola om utbildningsalternativ, starta vuxenkurser, erbjuda skolans ITK-material för de som går högre utbildningar på distans m.m. Om det finns vuxenstuderande på distans boende i orten, så kan man låta dem använda skolans lokaler som studieplats under delar av dagen.
- Skolan som social gemenskap. Skolan i landsbygden har en viktig roll som samlingsplats och mötesplats i olika sammanhang. Använd skolan som mötesplats för olika organisationer både i kommunal regi och utanför (exempelvis lokala jordbrukare).

Dessa punkter visar på vägar att göra skolan mer direkt viktig för de boende på orten. Den blir direkt viktig eftersom de själva använder skolans lokaler, exempelvis genom bruk av kopiator, kontakt med andra förvaltningar eller att de kan få möjlighet till studieplats vid vuxenstudier om de har svårt med avskildhet och tillgång till exempelvis datorer i sin hemmiljö. Dessa punkter handlar om att ge de små skolorna flera ben att stå på och därmed stärka sin position som tjänsteleverantör i lokalsamhället, och på så vis bli mindre utsatt för nedläggningshot.

2. Skolan som samlingsplats.

Utifrån ”Skolan som bycentrum” (1995-1998).

I många av de mindre skolorna har avvecklingen under de senaste åren inneburit att skolan är den enda kvarvarande samlingsplatsen på orten. En uppgift att arbeta vidare med kan då ur

den aspekten vara att mer systematiskt använda skolan för sådana ändamål, dvs. göra skolan till en central samlingsplats för ortens invånare.

Inom detta arbetsområde kan det handla om att starta kaféverksamhet på skolan (helst organiserad av eleverna), underhållningskvällar i skolans regi (ex. presentation av tema- och projektarbeten, uppläsning, sång och musik), ungdomsklubb på skolan eller motionsaktiviteter för vuxna och äldre.

3. Skolan som förespråkare för initiativ och nyskapande.

Utifrån ”Utbildning i Glesbygd – samspel eller konflikt” (2005)

En utmaning för skolan som direkt anknyter till att stimulera etablering av företag och arbetsplatser på orten. De insatser i skolan, som särskilt syftar till att främja den typ av egenskaper som ökar chansen för att människor tar egna initiativ i samband med näringsutveckling, omtalas gärna idag som undervisning i entreprenörskap.

En utgångspunkt är att största möjliga kännedom hos flest antal personer om det lokala/regionala resursunderlaget, om marknader, lokalt och i det större sammanhanget, om miljömässiga förutsättningar osv. i kombination med generella entreprenöriella egenskaper, gör det mer sannolikt att företagen kan utvecklas och en ny ekonomisk verksamhet etableras. Där denna typ av kunskap, insikt och hållning dessutom är kopplad till en stark identitetskänsla och tillhörighet till ort, kommer chansen för att entreprenörskapet utövas i det egna lokalsamhället ytterligare ökas.

I det praktiska arbetet i skolan med att främja kompetens till entreprenörskap är följande tre insatsområden viktiga:

1. *Bruk av lokalt lärostoff.* Arbetet i skolan med lokalhistoriskt stoff och lokal kultur kommer att vara särskilt viktigt för utvecklingen av identitet och gemenskap. Detta skapar för de unga i högre grad en samhörighetskänsla med lokalsamhället, på det sätt att flera vill bosätta sig i trakten som vuxna. Eleverna kan till exempel kartlägga vilka slags behov av varor och tjänster den lokala befolkningen har som inte tillgodoses, men som kunde tillgodoses genom lokal produktion/tjänster.

2. *Elevaktiva arbetssätt.* I den grad sådana organiserings- och arbetssätt används på rätt sätt, måste de anses befrämja generella entreprenöriella egenskaper såsom;

- Kreativitet och nyfikenhet
- Samarbetsförmåga,
- Stor arbetskapacitet,
- Framgångsmotiverad,
- Initiativrik och
- Utvecklad tolerans för det osäkra.

3. *Elevinsatser, ungdomsinsatser.* Sådana aktiviteter kan främja de generella entreprenöriella egenskaperna som listats ovan.

4. Distansundervisning i skolan med hjälp av datorer ("pajala-modellen).

Utifrån "Kommunal samverkan" (2006)

Pajalamodellen:

I Pajala kommun finns den s.k pajalamodellen för fjärrundervisning i grundskolan. Planeringsförutsättningarna gällande organisationen var minskande elevunderlag, att bibehålla antalet skolor samt minskande skatteintäkter som följd av avbefolkning. Vidare hade kommunen problem med att få behöriga lärare i bl.a moderna språk. Genom etablerandet av ett skoldatanät och undervisning per videokonferens har samtliga skolenheter i kommunen fått tillgång till samma undervisningsutbud. Möjligheterna att rekrytera behöriga lärare har förbättrats, då kommunen genom fler undervisningsgrupper erbjuder heltidstjänster.

Modellens utformning är att fjärrläraren sitter i Pajala tätort och reser till eleverna en gång i månaden och håller då en temadag i ämnet. Pedagogiskt sker fjärrundervisningen på samma sätt som då lärare och elever fysiskt finns på samma plats. I byn finns en handledare för barnen, dvs. den lärare som undervisar dem i de ämnen där undervisningen inte sker via nätet. Handledaren har en stödjande roll och är den som för skolan tar över vårdnadshavarens tillsyns- och omsorgsansvar under skoltiden.

Den negativa kritik som riktats mot modellen berör tekniken, bl.a att det är för liten bild.

Fjärrundervisning i Moskosel.

På skolor främst i landets norra delar, finns ett sätt att bedriva undervisning med hjälp av datorer. Följande text är citat från tidningsartikel om en skola i Moskosel:

"- Ett sätt att hålla byskolorna i gång, säger Kent Sundström, ordförande i barn- och ungdomsnämnden.

Eleverna ska ha lektion i tyska, men läraren är drygt fyra mil bort.

- Det går lika bra ändå... om inte bättre, försäkrar Joakim Persson.

Han en av sju sjätteklassare vid Klockarbackeskolan i Moskosel som läser språk i skolans nya fjärrstudio - med läraren stationerad i Arvidsjaur.

- Fjärrundervisning har funnits i flera års tid men tekniken har haft brister. Det har tagit lång tid att få svar på en enkel fråga, men nu förfogar kommunen över ett eget fiberkabelnät och nu är tekniken inget problem, säger Sundström.

Jerry Johansson som provade på tekniken för första gången ser andra utvecklingsmöjligheter.

- Under tid då studion inte används av skolan kan det kanske bli möjligt för ortens exportföretag att nyttja studion exempelvis i kontakten med sina kunder utomlands.

Att tekniken verkligen fungerar bekräftades av de elever som deltog vid onsdagens invigning. Såväl sjätteklassarna som läser tyska första året som högstadiееleverna är nöjda med hur prylarna fungerar.

- Det är precis som att ha lektion med en lärare i klassrummet, och det är klart bättre än att åka in till Arvidsjaur för att få undervisning, säger Sandra Johansson och Kajsa Burman, som båda går i nian.

- Förutom att högstadiеundervisningen i byarna stärks blir det troligtvis lättare att få tag i lärare. Det här är ju små skolor, och vem vill ta anställning som lärare med 25 procent av en heltid. Nu kan vi exempelvis anställa en språklärare på heltid i Arvidsjaur som undervisar elever i Glommersträsk och

Moskosel på samma gång, förklarar Kent Sundström.

Kostnaden för en fjärrstudio ligger på cirka 150 000 kronor. Barn- och ungdomsnämnden har i ganska långsam takt avsatt pengar till budgeten för investeringar i skolorna.

Enligt planerna kommer en fjärrstudio att öppnas på Fridhemsskolan, Arvidsjaur, i januari 2007.”

Att använda sig av tele-bild undervisning för de mindre skolorna kan vara ett sätt att försäkra likvärdigheten i undervisningen. I väldigt små skolor finns risken att inte all kompetens finns hos den befintliga personalen (exempelvis moderna språk eller naturvetenskap och teknik). Via ett system med fjärrundervisning så kan då eleverna bli undervisade i dessa ämnen av en lärare som finns mil därifrån. Personalen på den lilla skolan har under dessa pass mer handledande funktion, eftersom de bör finnas kvar i skolans lokaler under lektionspasset.

Skall vi se det ur ett Västerviksperspektiv, så handlar detta i ett initialt skede främst om moderna språk undervisningen. På södra landsbygden erhåller eleverna ingen undervisning i tyska, franska eller spanska i år 6, utan blir istället kompenserade för detta genom att det läggs ut 1 timme extra för moderna språk undervisningen på Ankarsrums högstadium. Dock uppstår problem för elever som flyttar till annan ort, alternativt tätorten under sin högstadietid.

Ett sätt att klara denna problematik är att satsa på distansundervisning med hjälp av datorer.

5. Skolan som kulturbärare.

Utifrån ”Glesbygdprojekt i Nordland” (1995-1998)

På mindre orter är skolan ofta den enda institution som kan ta sig an uppgifter som berör kulturen på orten. Det finns många sätt att lyfta fram kulturen i bygden, och göra den åtkomlig för människorna utanför skolans värld. Det handlar återigen om att göra skolan viktig och central för främst orten som skolan verkar i.

Projekt som handlar om att göra skolan till en lokal kulturbärare kan vara:

- Arbeta med att lokalisera, restaurera och presentera:
  - historiska händelser (lokalanknutna),
  - fysiska lämningar,
  - fotografier samt
  - intressanta naturområden i upptagningsområdet.
- Samla in visor, sånglekar och matrecept för att sedan göra en utställning på skolan som är tillgänglig för allmänheten.
- Anlägg naturstigar i kringliggande skogsområde, där både kultur- och naturgeografiskt intressanta fenomen kan visas upp.
- Bedriv slöjdverkstad där de äldre lär de unga gamla handarbetstekniker.

6. Bildandet av lärarnätverk för erfarenhetslärande mellan pedagoger på mindre skolor.

Utifrån ”RAPPORT – små skolor” (2003-2004)

Varje skola har sina förutsättningar och sin idé om hur man bäst bedriver sin undervisning. Detta är skolans kod. Det är rimligt att skolkoden skiljer sig mellan en stor och liten skola. Den lilla skolan är van att vara i en miljö med närhet till beslut, beslutsfattare och den bygd i vilken man verkar. Den starka skolkoden kan ha både positiv och negativ inverkan på utbildningens kvalitet. Lärare med god lokal kännedom och låg flyttningsbenägenhet kan bidra till att skolkoden blir tydlig och stabil, men det kan också finnas en risk att den konserverar pedagogiska tankar och metoder som övergivits på andra skolor. Det är därför av största vikt att även lärare på små skolor får kompetensutveckling och möjligheter att diskutera sina specifika förutsättningar (via forskningscirkel och lärarnätverk).

Forskning pekar på behov av någon form av nätverk mellan pedagoger på små skolor.

- Nätverk mellan skolor kan utgöra ett särskilt viktigt tillskott till de små skolorna, både verksamhetsmässigt och socialt, både för elever och för lärare.
- Det måste avsättas tid och ekonomi för dessa nätverksmöten.
- Efter tid kan kontakterna vara elektroniska, men regelbundna personliga möten är viktiga.
- Nätverksarbetet kan medverka till resursbesparingar genom att uppgifterna löses för flera skolor på samma gång, exempelvis undervisning.

En lärande organisation kan sägas vara en sammanslutning av människor som enskilt och tillsammans lär och att det är de sammanlagda kunskaperna som kommer organisationen till del.

Forskningscirkeln – en arbetsform för att utveckla skolan mot en lärande organisation – (Lundgren, M. 2003), beskriver ett sätt att i grupp tillägna sig ny kunskap. Vad som i huvudsak karaktäriserar forskningscirkeln är att ett antal människor i en studiecirkelliknande grupp träffas för att formulera och utforska deltagarnas formulerade problem. Med det arbetssättet kan man säga att deltagarna förvandlas från kunskapskonsumenter till producenter av kunskap. Forskningscirkeln är en mötesplats mellan yrkesverksamma lärare, och även ibland forskare, som bygger på principerna tillit, förtroende och frivillighet.

Erfarenheter från arbete med nätverk och forskningscirkel visar att det fordras en stramhet om de skall bestå och utvecklas. Om inte så sker, riskerar nätverken att bli en i och för sig viktig samlingspunkt, men utan att för den skull utveckla professionaliteten. De tenderar att bli ett ”vänskapsnätverk” mera än en professionell samlingspunkt.

Att bilda nätverk mellan yrkesverksamma lärare från olika små skolor, blir ett sätt att säkra kvaliteten och även likvärdigheten inom de små skolorna. För att detta skall fungera, och bidra till att utveckla och bibehålla en hög kvalitet inom skolorna så måste metoden systematiseras och vara väl strukturerad. För detta krävs det förmodligen även att ekonomi riktas till arbetet med detta.

7. Lokalfärgad undervisning

Utifrån ”Allmän kunskap genom lokal inläring – ger Lp97 svaret?” (2004) och ”Lofotprojektet” (1973-1976).

Vid ett projekt som startades i Norge gjorde man en iakttagelse att högstadieelever från utpräglade fiskemiljöer, kunde vara mycket negativa till skolan under sina sista två skolår. De uppvisade stor frånvaro, och litet engagemang i skoluppgifterna. För de elever från dessa miljöer gick det åt mycket tid åt skolan, med den långa skolskjutsen, vilket ledde till att tillfällena blev få att få lära känna och få insikt i den näring som faktiskt utgjorde själva grunden för de lokalsamhällen som skolan faktiskt hämtade sina elever från.

Projektet hävdade att genom att skolan ignorerade det lokala arbetslivet, lokala kunskaper och lokala traditioner, främjades inte de slags hållningar, färdigheter och insikter som var nödvändiga för att upprätthålla och vidareutveckla näringslivet och trivseln i de samhällen som avvek från ett slags stadsdominerad landsnorm.

Ett annat forskningsprojekt gav följande resultat:

Forskaren ville utreda frågan om bruket av elevaktiva arbetssätt, som tema- och projektarbete, och om bruket av det lokala lärostoffet i skolan. Följande slutsatser kom fram:

- Det är lärarna vid de mindre landsbygdsskolorna som oftast rapporterar att de uppfyller kraven i läroplanen, när det gäller att använda lokalt lärostoff.
- Lärarna vid dessa skolor upplever klart oftare än lärare vid större skolor att eleverna är mer motiverade när de arbetar med lokala teman och projekt.
- Vid flertalet av skolorna har det inte byggts upp någon materiell struktur som gör det enkelt för lärarna att genomföra lokalanknuten undervisning, men de mindre skolorna har gjort mest för att skapa förutsättningar för detta.
- Det är lärarna vid de små utkantsskolorna som vanligen värderar det lokala lärostoffet som mycket viktigt för en likvärdig och anpassad undervisning. Det är de som ser den lokalbaserade undervisningen som avgörande för utveckling av identitet och val av arbete och bostad på orten eller inom regionen.

Dessa två projekt visar på vikten av att lokalanpassa och lokalfärga undervisningen. Det här projektet kan handla om:

- Att starta arbetet med att bygga upp en materiell struktur för lokalfärgad undervisning. Här kan det exempelvis handla om att skapa nytt, lokalförankrat undervisningsstoff.
- Kartlägga vad som är viktigt för invånarna i samhället, vilken ”verklighet” kommer eleverna ut i när de lämnat skolan.
- Hur ser näringen ut på orten? Inom vilka näringsgrenar finns det stora chanser att arbeta inom i upptagnings- och närliggande områden? Koppla undervisning och stoff till dessa förutsättningar.

Källförteckning

Myndigheten för skolutveckling (Annika Andrae och Karl Jan Solstad): *Utbildning i glesbygd – samspel eller konflikt? En kunskapsöversikt*, 2005

Ingrid Marklund: *Skolan mitt i byn*, Glesbygdsverket, 2000

Helena Larsson: *Skola och undervisning i glesbygd och tätort*, Linköping universitet 1999

Glesbygdsverket: *Samordning av kommunal verksamhet*, 2006

Kerstin Stafås: *RAPPORT – små skolor*, Dalarnas kommunförbund, 2004

Arne Hedebark: Utredningsuppdrag Gislaved kommun, 2004